

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה על יעקב, המשביע את בנו יוסף לקבור אותו בארץ ישראל: וַיִּקְרָבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹתוֹ וַיִּקְרָא לְבָנָו לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא מָצְאֵתִי חַן בְּעֵינֶיךָ שִׁים־נָא יָדְךָ תַּחַת רַגְלֵי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאַמֶּת אֶל־גַּא תִּקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם". מדוע נזקק יעקב להשביע את יוסף, ולא סמך עליו באמירה בלבד? כפי שראינו בעבר (ויחי שנה ד') **הרמב"ן** (מ, לא) הציע שתי אפשרויות:

אפשר ראשונה, יעקב חשש שפרעה לא ישחרר את יוסף וישאיר אותו לידו בניהול המדינה, ויסתפק בכך ששאר האחים יקברוהו. כשיאמר יוסף לפרעה שהתחייב בשבועה, הוא יהיה מחויב יותר לשחררו. **אפשרות שניה**, יעקב חשש שפרעה לא ירצה לשחרר את גופת יעקב לקבורה בארץ אחרת, בגלל הזכות והכבוד שאדם נכבד כמו יעקב יהיה קבור במצרים. כאשר יידע שיוסף נשבע, יהיה קל יותר לשחרר את הגופה, וכן יוסף יעשה יותר מאמצים לשם כך. ובלשוננו:

"לא היה יעקב חושד בבנו הצדיק האהוב לו שימרה על מצות אביו ועל הדבר אשר הבטיחו ואמר אנכי אעשה כדברך, אבל עשה כן לחזק הענין בעיני פרעה, אולי לא ייתן לו רשות להיפרד ממנו, או שיחפוץ פרעה שיקבר הנביא בארצו לכבוד להם ולזכותו, ולכן השביעו, כי לא יהיה נכון להעבירו על שבועתו, וגם יוסף יצטרך יותר להשתדל בעניין מפני השבועה."

בעקבות יעקב המבקש מיוסף לעשות עימו 'חסד ואמת', נעסוק השבוע בשאלה האם המנהג (הנפוץ בעיקר אצל הספרדים) לומר 'אמת' אחרי החזן כאשר הוא מסיים את פרשת ציצית עומד בכללי ההלכה. כמו כן נעסוק בשאלה, האם מותר לקרוא קריאת שמע פעמיים, והאם יש הבדל בין אמירה בלחש לאמירה בקול רם.

אמת - אמת

הגמרא במסכת ברכות (יד ע"ב) דנה מתי מותר להפסיק באמצע קריאת שמע וכותבת, שלמרות שהיה מקום להבין שבין "ה' אלוקיכם" ל"אמת" ניתן להפסיק באותם אופנים שניתן להפסיק בין פרשיה לפרשיה, למעשה הפסקה במקום זה נחשבת הפסקה באמצע הפרשה (שכלליה חמורים יותר), בגלל הפסוק בירמיהו (י, י) "וַיִּקְרָא אֶלְקִיִּם אֶמֶת".

נחלקו האמוראים, במקרה בו אדם נצרך להפסיק לאחר שאמר "ה' אלוקיכם אמת", האם עליו לומר שוב 'אמת' כאשר הוא מתחיל לומר את פרשיית 'אמת ויציב'. לדעת רבי אבהו יש לומר שוב "אמת", שכן לכתחילה יש לסמוך את אמירת 'אמת' ל'ויציב', ולכן כשהפסיק ביניהם בדיבור, בטלה הסמיכות. רבה חולק וסובר שיש להתחיל מיד 'ויציב', ואין לומר 'אמת' פעמיים.

חזרה של החזן

להלכה פסקו **רבינו יונה** (ז ע"ב בדה"ר) ו**הרא"ש** (ב, ח) כדעת רבה, שבמקרה בו אדם הפסיק אין לו לומר שוב 'אמת', וכן פסק **השולחן ערוך**. כיום, נהוג שהחזן חוזר ואומר בקול רם 'יקוק אלוקיכם אמת' בסוף שלושת פרשיות קריאת שמע, כדי להשלים את מניין התיבות לרמ"ח (מספר איברי האדם). דנו הפוסקים, האם גם כאשר החזן מסיים את קריאת הפרשיות בלחש עליו לומר 'אמת':

א. **העשרה מאמרות** (אם כל חי א, יג) ו**הגר"א** (או"ח סא, ג ד"ה מסיים) פסקו, שבפעם הראשונה אומר החזן "ה' אלוקיכם", ולא אומר "אמת". ורק בפעם השנייה כשהוא חוזר אומר 'יקוק אלוקיכם אמת', כדי להשלים לרמ"ח תיבות. בטעם הדבר נימקו, שאם יאמר "אמת" גם בפעם הראשונה, נמצא שהחזן יאמר רמ"ט תיבות ולא רמ"ח.

עוד הוסיפו סברא מדוע אין לומר 'אמת' בלחש, שחזן האומר גם בפעם הראשונה וגם בפעם השנייה, עובר על דברי הגמרא שאין לומר 'אמת אמת' ברצף. ועל אף שבין ה"אמת" הראשון לבין ה"אמת" השני אומר החזן "ה' אלוקיכם" אין זה מהווה הפסקה. ראייה לכך מדברי הגמרא, שרבה נזף באדם שאמר פעמיים 'אמת'. ומדוע רק נזף בו? הרי יכול היה לומר לו שעליו להפסיק באמירת "ה' אלוקיכם" בין 'אמת' ל'אמת' - אלא מכאן מוכח שאמירה זו אינה מפסיקה. ובלשון **המגן אברהם** (שם, א):

"ובספר עשרה מאמרות מאמר אם כל חי חלק א' סימן יג' כתב דש"ץ אינו אומר בלחש אמת, ויחיד אומר בלחש אמת ואינו חוזר ואומר אמת, ונמצא דהוי רמ"ח תיבות מכון. אבל אם אומר בלחש אמת וחוזר ואומר אמת הוי רמ"ט תיבות עד כאן לשוננו, ובזה מיושב פשטא דתלמודא דקאמר אינו חוזר ואומר אמת."

ב. **השולחן ערוך** (סו, ג) ו**המהר"ם אלשקאר** (מובא במגן אברהם שם) חלקו וסברו, שהחזן אומר 'אמת' הן ביחיד והן כאשר הוא חוזר לומר 'ה' אלוקיכם אמת' בציבור. ולמרות שהחזן מגיע לרמ"ט תיבות, נימקו שרק הפעם הראשונה נחשבת חלק מהמניין, והפעם השנייה מטרתה רק שלא יהיה הפסק בין 'אמת' ל'ויציב'.

מבחינתם אין זה נחשב אמירת 'אמת אמת' פעמיים ברצף, שכן המילים "ה' אלוקיכם" כן מהוות הפסקה. הם דחו את הראייה מהגמרא, וסברו שהסיבה שרבה לא אמר לאותו האיש שניתן להפסיק בין "אמת" ל"אמת" ב"ה' אלוקיכם" היא, שהמנהג לומר "ה' אלוקיכם" עוד לא נהג בזמן הגמרא, ורק התפתח במהלך הזמן¹ (ועייני אגרות משה ה, ד).

חזרה של יחיד

לכאורה על בסיס מה שראינו עד כה, לא ברור מנהג העולם לחזור ולומר 'אמת' אחרי החזן. שכן שגם אם נקבל את מנהג החזן לחזור על בסיס דברי השולחן ערוך ש"ה' אלוקיכם" מהווה הפסקה בין 'אמת לאמת', אבל הרי הציבור אינו חוזר על "ה' אלוקיכם" ובפשטות עובר על דברי הגמרא האוסרת לומר אמת פעמיים. דנו האחרונים האם יש למנהג זה על מה להתבסס:

¹ כפי שהאריך **הבית יוסף** (סו' סא), בתחילה נהגו להשלים לרמ"ח תיבות באמירת א-ל מלך נאמן. לאחר מכן ביטלו מנהג זה, כיוון שהוא מהווה הפסק בין ברכת "הבוחר בעמו ישראל באהבה" לבין קריאת שמע, והמירו אותו בחזרה על המילים 'יקוק אלוקיכם אמת'. **הרמ"א** (שם) חלק וסבר, שגם בזמן הזה ניתן להשלים באמירת א-ל מלך נאמן, והאומר קריאת שמע ביחיד כך עליו לעשות.

א. **השולחן ערוך** (י, יו) כתב בעקבות **רבינו יונה**, שבמקרה בו אדם סיים זמן מה לפני החזן את שלושת הפרשיות ואמר "ה' אלוקיכם אמת", כאשר החזן מסיים את הפרשיות, הקורא אינו צריך לומר 'אמת ויציב', אלא יכול להתבסס על ה'אמת' שאמר מקודם, ולהתחיל מיד 'ויציב'.

מקשה **האליה רבה** (שם, ז), מדוע השולחן ערוך נקט שהוא 'אינו צריך' לומר 'אמת' שוב?! והרי אסור לו לומר שוב 'אמת', שכן אז יעבור על איסור הגמרא לומר 'אמת אמת'. אלא צריך לומר, שכיוון שהוא הפסיק בשתיקה זמן מה עד שאמר שוב 'אמת', אין זה כלול באיסור הגמרא. ובלשונו של **המשנה ברורה** (שם, מט):

"פירוש, דאילו אם לא שהה משתקין ליה כשחוזר ואומר אמת כמו בשמע שמע ומודים מודים, אבל בשהה אף דלא משתיקין ליה, מכל מקום אינו צריך לחזור דלמה לו לכופלו פעם שניה. וכן בכל מקום שהוא פוסק באיזה ברכה מברכות ק"ש כשחוזר אחר כך אינו צריך לחזור אלא לתיבה שפסק ממנה".²

ב. מדברי אחרונים רבים נראה שסברו שאין לעשות כך (או שעל כל פנים שהמנהג לא ככה). **כף החיים** (סא, יב) כתב, שהקהל מגיע עד "ה' אלוקיכם", ממתין בשתיקה לחזן, וכאשר החזן חוזר ואומר "ה' אלוקיכם אמת" בפעם השנייה - עונה אחריו הציבור 'אמת', וכך כולם אומרים 'אמת' פעם אחת (שכן החזן לא אומר בפעם הראשונה 'אמת' וכהבנת הגר"א לעיל).

גם **בעזר מקודש** (מובא בכף החיים) נקט כך, אך בניגוד לכף החיים סבר שאין להמתין בשתיקה לחזן עד שיגיע ל"ה' אלוקיכם", כיוון שלטענתו כשם שאסור להפסיק בדיבור, כך אסור להפסיק בשתיקה. לשיטתו, רק במקרה בו הציבור הגיע לסיום הפרשיות יחד עם החזן, הוא יכול לשוב ולומר אחריו 'אמת', אך אם הקדים אותו, עליו לומר "ה' אלוקיכם אמת", ולא לסיים 'אמת' אחריו החזן. אפשרות שלישית הביא **בעטרת אבות** (עמ' צא) שכתב, שהציבור מגיע עד "ה' אלוקיכם", ממתין שהחזן יסיים את קריאת הפרשיות ויחזור ויאמר "ה' אלוקיכם אמת", ואז הציבור מתחיל 'אמת ויציב'. ככל הנראה הוא הסכים לכף החיים שהפסקה בשתיקה אינה מהווה הפסקה, שכן אם היא היתה מהווה הפסקה, נמצא שהקוראים מפסיקים בין "אלוקיכם" – ל"אמת", בניגוד להוראת הגמרא.

שמע - שמע

כאמור עד כה, הגמרא כותבת שאסור לומר פעמיים "אמת". עוד כותבת הגמרא (לג ע"ב) שאסור להגיד "שמע" פעמיים, שכן האומר פעמיים נראה כאילו סובר שיש שתי רשויות. הגמרא ממשיכה וכותבת, שיש מקרים בהם האומר פעמיים שמע משתיקים אותו, ויש פעמים שהאמירה רק מגונה, ולכן יש בכך איסור אך לא משתיקים. נחלקו הראשונים בביאור כוונתה:

א. **רש"י** (שם, ד"ה מילתא) ו**תוספות** (ד"ה פסוקא) ביארו, שרק כאשר אדם קורא את כל הפסוק פעמיים ברצף משתיקים אותו, שכן במקרה זה נשמע שיש שתי רשויות. לעומת זאת, כאשר הוא אומר מילה – מילה פעמיים (דהיינו 'שמע' 'שמע', 'ישראל' 'ישראל' וכו'), על אף שיש בכך דבר מגונה, אין משתיקים אותו, שכן זה נשמע רק כהתלוצצות, ולא כקבלת עול פעמיים.

ב. **הרי"ף** (כג ע"ב) ו**הרמב"ם** (קריאת שמע ב, יא) חלקו וביארו הפוך. לטענתם, כאשר אדם קורא מילה - מילה יש להשתיקו, שכן במקרה זה נראה שהוא פונה לשתי רשויות. לעומת זאת כאשר קוראים פעמיים את הפסוק, מובן שמדובר בקבלת עול מלכות שמיים, אך בכל זאת קבלת עול מלכות שמיים פעמיים ברצף מגונה, ולכן אין לעשות כך.

קריאה בלחש

למעשה כתבו האחרונים (או"ח סא, ט) שיש לחוש לשתי השיטות, ולכן שני אופני הקריאה אסורים (ולא רק מגונים). נחלקו הב"ח והשולחן ערוך, האם יש איסור גם במקרה בו אדם קורא קריאת שמע פעמיים בלחש:

א. **הב"ח** (שם, ז) נקט, שאין איסור לומר פעמיים בלחש קריאת שמע. הוא דייק מלשון הגמרא הכותבת 'האומר שמע – שמע', שדווקא האומר בקול עובר על איסור, שאז השומעים סוברים שהוא מקבל עול מלכות לשתי רשויות. לעומת זאת האומר בשקט, לא זו בלבד שאין בכך איסור, אלא שכאשר הוא לא כיוון בקריאה הראשונה חובה עליו לשוב ולקרוא בכוונה.

עוד הוסיף הב"ח על בסיס אותו העיקרון, שאין איסור במנהג הקהילות לומר בקול רם בסליחות ובעשרת ימי תשובה מספר פעמים בקול 'שמע ישראל', שכן כאשר כל הקהל קורא ביחד בקול רם קריאת שמע, ברור שאין כוונתו לקבל על עצמו מספר רשויות, אלא לעורר את הכוונה וכדומה. ובלשונו:

ממשמעות הסוגיא פרק אין עומדין משמע דדוקא ביחיד האומר לבדו בפני רבים שמע שמע משתקין אותו משום דמיחזי כשתי רשויות וכדפירשתי, אבל כשכל הציבור אומרים שמע שמע לעורר כל ישראל על ייחוד שמו יתעלה ואומרים אותו שלש פעמים להראות דתלתא זימני הוי חזקה שאנו מוחזקין בייחוד שמו יתברך טוב הדבר מאוד."

ב. **השולחן ערוך** (שם, יא) חלוק על הב"ח, וסבור שאיסור הגמרא נהג בין אם קוראים בקול ובין אם קוראים בלחש. ככל הנראה מפני שהבעיה היא לא רק מפני הרואים, אלא בעצם האמירה פעמיים. משום כך הוסיף, שגם לציבור אסור לקרוא בקול רם פעמיים. גם **המגן אברהם** (שם, ט) פסק כך, והביא ראייה לדבריו מהגמרא במסכת סוכה (נג ע"ב).

הגמרא כותבת שבשמחת בית השואבה היו מתקבצים חסידים ואנשי מעשה ולא היו אומרים פעמיים 'אנו ליה ועיננו ליה', שכן אמירה זו דומה לאמירת "שמע – שמע", והיו מסתפקים בנוסח אחר. והרי אמירה זו של אנו ליה נאמרת בציבור, ומדוע הגמרא כותבת שיש בכך איסור וצריך נוסח שונה? אלא מוכח שלא כדברי הב"ח, ואיסור זה חל גם בציבור.

שבת שלום! קח לקרוא בבית, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...³

² יש להעיר שיש קושי מסוים בדברי השולחן ערוך. שהרי כפי שראינו לעיל, השולחן ערוך התקשה מדוע רבא נזף באותו אדם בגמרא, ולא הורה לו להפסיק בין 'אמת' ל'אמת' באמירת "ה' אלוקיכם", ומתוך כך נדחק לומר שבזמן הגמרא לא נהגו לחזור ולומר "ה' אלוקיכם אמת". אם אכן מותר להפסיק בשתיקה בין אמת לאמת, מדוע לא הציע לאותו האיש להפסיק בשתיקה? לכאורה אפשרות פשוטה ונוחה.

³ מצאת טעות? נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, או לשים את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com